

НП 28-1

МАРИЙ УДРАМАШ

№ 1

АВГУСТ

1932 г.

124

Г.П.Б. в ЛНБР Ц

О.Э 1932 г.

АКТ № 584

МАРОБИЗДАТ.

ИНОМ ШАМАРАДУ

№ 1
АВРАК
1935-1

МАРГЕНСТА

1932 ИЙ
АВГУСТ
№ 1.

МАРИЙ ÛДРАМАШ.

МАРИЙ КУНДЭМ ИСПОЛКОМЫН ТЫЛЧЭ ЙЫДА
ЛЭКШЭ ЖУРНАЛЖЭ.

К. Марский.

Шэмэр ўдрамаш журнал.

Пашачэ, колхоз, шэмэр ўдрамаш!	ўштылаш, пытарап
Сылнэ мутан, политик журналэт улам вэт.	Уло вий дэн мый полшэм.
Ўдрамаш кыд йыда мый лийам.	Колхоз пашаш, фабзавод пашаш, социализм чогап
Кундэм мучко кумдан шарлэм.	пашачэ-шэмэр ўдрамашым мый ўжам, чот ушэм.
Писэ шинчам, кошар пэром дэн	Шовинизмым, бюрократизмым, волокитчик, опортунизмым
Утситым чараш луктын большевикла мый пэрэм.	лупшэн, почкэн корандаш эрэ йамдэ мый улам.
Цэк-ан ойжо —партий корно	Мутэм дэнэ, пашам дэнэ у илыш, у йўла
Мыйын пашаштэ вик майак!	Социализмлан мый полшэм.
Пэтилэткым ныл ийыштэ тўрыс тэмаш, рапш шуктап	Эй, шэмэр ўдрамаш! Рабкор, йалкор, писмат дэнэ
пашачэ, колхоз шэмэр ўдрамашым партий йыр мый чумырэм.	Мыйым куштап, пэнггьдэмдаш уло вийэтым, кумылэтым
Тошто койшым —осал румбыкым илыш-йўлагыч	ит чаманэ ик пырчат, ниманчат!
Вожшо гычак мый куклэм.	
Карт, поным, мужангчым, клас тушманым	
илыш корно гыч	

КЛАССДЫМЭ СОЦИАЛИСТ ОБШЭ- СТВЫМ ЫШТЭНА.

ВКП(б)-ын 17-шэ конфэрэнцийжэ кокымышо пәтиләткэ планым ышташ дирэктивым пуэн. Тудо дирэктивэ почэш капиталист элэмэнтим, класс ойыртышым вожгэ чылт пытарэн, класс шочыктышо чий-влак дэнэ эксплоатацимат йөршэш пытарэн классдымэ обшэствым ыштэн шуктыман.

Тидэ дирэктив кокымышо пәтиләткыштэ тўн политик задачылан шотлалтэш. ССРУшэмыштэ тидэ дирэктивым ыштэн шуктышашлыкшэ раш койын шога.

Комунист партий вуйлалтымэ дэнэ пашазэ класс колхоз, нужна, кокла крэсаньык дэнэ ушэмым кучэн 1931 ийыштак социализм нэнъызым ыштэн шуктымо, уло калык озанлыкым рэконструктировайэн, социалистический шолдыра машин индустрий нэнъызат ышталтын.

1932-33 ийыштэ Совет Ушэмысэ тыгыдэ нужна, кокла крэсаньык озанлык тўн шотышто коллэктивлалтэш. Йалыштэ капиталист вожым йөршэш шалатымэ дэнэ кулак класс вожгэ пытаралтыт. Лэнинын „кө көм“ манмаштэ олаштат йалыштат социализмын сэнъымашыжэ раш палэ. Ты—историсэ кугу паша влак, Лэнинсэ комунист партий, тудын рўдө комитэтын да Сталин йолташын большэвикла вуйлатымэ дэнэ, партийн тўн корныжо вэрч чарныдэ крэдалын, пурла „шола“ оппортунист влакым сэнэн толмо дэнэ, шукталтыныт.

Кокымышо пәтиләткыштэ капиталист элэмэнтим, класс улмо шотым йөршэш пытаршаш паша шога. Тидэ пашаштэ пролетар классын капиталист кулак тушман ваштарэш крэдалмыжэ пытымэгына огыл йўжо жапыштэ посна ужашыштыжэ вийангэшат. Кокымышо пәтиләткэ эркын шып гына ышталт кэртэш ман пурла оппортунист-влак вэлэ кутырэн кэртыт. Партийын 17-шэ конфэрэнцийыштыжэ Молотов йолташ пурла оппортунист дэн крэдалаш кўлэшыжым тыгэ раш каласэн пуэн: „Капиталист элэмэнтим пытарымэ жапыштэ пурла оппортунист-влак класс тушманын эн вийан куралыжэ улыт“. Тидэ каласымэ почэш класс тушман ваштарэш крэдалмым эша вийандэн „шола“, пурла оппортунизм дэн нунын дэн көнышө ваштарэш, партийын гэнэральнэ корныжо вэрч крэдалмым

вийангдыман. Кокымышо пьатилэткын мучаштыжэ классдымэ общэство лийэш гынат, пролэтар диктатурат, кугыжанышат эшэ лийыт, огыт пытэ, нунын кўлэшыжэ тышэчынат койын шога: мэмнан кугыжанышым капиталист кугыжаныш-влак йыр авырэн шогат, сандэнэ мэмнан элыштэ пролэтар диктатурым чоткыдэмдэн, йошкар армийым судым, милицийым вийангдэн совет элым чот аралэн шогыман. Вэс могырымжо кокымышо пьатилэткыштэ эл аралымэ пашана калык озанлык кушкын толмо дэнат вийангэш. Кокымышо пьатилэткыштэ у тэхник нэгыз дэн ышкэ элыштынак промышлэнносланат, йал озанлыкланат машиным ыштэн луктын ситарыман. Тэвэ элэктричэствэ нэгызат кугэмман, промышлэннослан, йал озанлыкланат ситышын лийман. Кокымышо пьатилэткыштэ уло калык озанлыкышкэ 140-150 миллиард тэнтэ окса пышталтман, тўнгалтыш пьатилэткэ дэч $2\frac{1}{2}$ гана утларак лийэш. Элэктро тул лукмым 1932 ийыштэ лукмо дэч 6 гана утларак, машиным ыштэн лукмо $3-3\frac{1}{2}$ гана кугэмман. Нэпт дэн мыландэ шў лукмо $2\frac{1}{2}-3$ гана кугэмман. Чойн лукмо кокымышо пьатилэткыштэ 22 милион тонныш шуман. Элым индустриангышэ нэгыз ыштымэ почэш, куштылго промышлэносат кугэмдэн лукташ тўнгалэш. Ситсэ лукмо $2-2\frac{1}{2}$ гана, мэждэн куэн лукмо 5 гана, йытын дэн кумо 6 гана кугэмман. Йолэш чиймэ ўзгарат кэм молат $3\frac{1}{2}$ гана кугэмман. Уло пролэтар шэмэрын кокымышо пьатилэткыштэ чийэн шогалшашыжэ дэн кочкишылыкшо 2-3 гана кугэмман. Йал озанлык тўрыс коллэктивизировайэн шуктэн совхоз дэн колхозыш ончыл (пэрэдовой) тэхникым пуртэн йал озанлык пашам индустриангдэна. Тудын дэнэ промышлэннос йал озанлык коклаштэ сату оборотат вийангман, ола дэн йал кокласэ ойыртэмым йөршэш пытараш кугу йөн ышталтэш. Кокымышо пьатилэткыштэ МТС-влак йал озанлыкыштэ чыла колхоз пашам ыштэн шогаш тўнгалман, йал озанлык производством тўнг шотышто мэханизироватлэн шуктыман, колхозым организационно озанлык шотышто пэнгыдэмдэн шогыман, колхозник-влакым социалистический шот дэн пэрэвопитаньэ паша рўдө вэрыштэ шогыман. Кокымышо пьатилэткыштэ тэхник шотышто ССРУшэм йэвропышто эң ончыл вэрыштэ лийэш. Машиным адак моло оборудованьэ-влакымат вэс кугыжаныш дэч налын шогымо эл гыч ССРУшэм ышкэ

ыштэн шогышо элыш савырна, адак экономик шотыштат самостойатэлыш лийэш.

Тыгай кугу пашам шуктышашлан лийын кокымышо пьатилэткэ вэрч кучэдалмынам кызытак вийандыман. Тунгалтыш пьатилэткэ планым 4 ийыштэ шуктышашлан, калык озанлык планым тэмышаш пашалан тыршэн пижман. Уло пашашкына Сталин йол. куд историсэ условийжым ылышыш пуртэн шогэн Лэнинла комунист партий вуйлалтымэ дэнэ кокымышо пьатилэткым шукташ пижман.

Е. Сидоркина

ЙАЛ-ОЗАНЛЫК НАЛОГЛАН У ЗАКОН.

Комунист партий дэн Совет власын йал-озанлык налог политикшэ колхозник, шкэт шэмэр озанлыкын озанлыкыштым нөлталаш полша, социализм озанлыкыш ушнаш корным почэш. Тэнийсэ йал-озанлык налог нэргэн лукмо у пунчал пэш кугу политик паша, колхозым организационно-озанлык шотышто чоткыдэмдаш полша, йал озанлыкым социализм корно дэнэ виктарымэ тэмным вийанда.

Йал озанлык доход ий йэда кушкын шога гынат, комунист партий дэн Совет власть налогом ий йыда изэмдэн шогат.

1930 ийыштэ йалысэ шэмэр 13,2 миллиард тэнгэаш доходым налын гын, 1931 ийыштэ доход 19,1 миллиард тэнгэш шуын, 1932 ийыштэ 22,4 миллиард тэнгэш нөлталалдэш. Тугэ гынат, йал озанлык налог үмассэ дэнэ тагастармаштэ ок кугэм. 1932 ийыштэ йал озанлык налог колхозым организацэ да озанлык чотышто чоткыдэмдаш кугу полышым пуа: паша планым жапыштэ тэмаш волык ашнымым шукэмдаш, үдымө мландым кугэмдаш, тэхник культур (йытын, киньэ, молат) вүдымым кумдангаш полша.

Йал озанлык налог пышталтэш:

- 1) Колэктив озанлык-влаклан;
- 2) Колхозник-влакын иктышлыдымэ озанлык ужашыштан;
- 3) Ышкэт крэсаньык озанлык-влаклан. Адак промысэл коператсэ ушэмыш пурышо смэшанный-манмэ промысэл—йал озанлык-влакын йал озанлыкышт райколхозсойузыш пурышо кол-

хоз-влак дэч шагал иктышлымэ огыл гын, нунын чыла доккодештланат йал озанлык налог пышталтэш.

Тидлэч посна ышкэт кресаньык озанлык-влакын тыгылай ушнэн паша ыштэн налмэ даккодештлан налог ышкэт озанлык шот дэн пышталтэш.

Колхоз-влак дэч налог тыгэ шотлэн налалтэш: йал озанлык комун дэн артэль-влак дэч валовой докотын кажнэ тэнгэж гыч 3,5 ырши, мландэ пашам ыштымэ ушэм дэч валовой докотын кажнэ тэнгэж гыч 5 ырший налалтэш.

Маломошный колхоз-влак районласэ налог комис-влакын пунчалышт почэш налог дэч йөршэш, альэ ужашлан утаралтэш.

Колхозын иктышлымэ чыла түрлө волькыат, тэхник культур (йытын, киньэ) 1931 ий дэч утыжо ўдымыжө налогоыш ок шотлалт. Кыньэ дэнэ йытын ўдымө мландын пырчан шурнын пэл доходшо дэнэ вэлэ шотлалтэш.

Колхозлаштэ сурт кайык да мүкш озанлык налог пыштымэ дэч йөршэш утаралтэш.

Кугужанышлан заготовко заданьым түрыс да жапыштэ тэмышэ колхоз-влак шотыш налмым да отчот пумым сай шындат гын, шотлэн пыштымэ налог гыч 25 просэнт маркэ скидкым налыт.

Колхоз сатулымым шарышаш вэрч колхоз-влакын йал-озанлык продуктым колхоз ларьок дэн колхоз пазар коч ужалэн налмэ докотышт налог пыштымэ дэч утаралтэш.

Налоглан погымо окса пүтынъэк йал совет дэн район совет бұджэтыш пуалтэш. Налоглан погымо окса туныктымө, тазалык ончымо пашалан, адак строитэльстволан кучылдалтэш. Йал озанлык налог политикым большевикла илышыш пуртымө социализм озанлыкым пэнгыдэмдаш полша, лашачэ дэн колхозник ушэмым пэнгыдэмда, кулаклан да тудын агентышт опортунист кашаклан пэнгыдэ отпорым пуа.

У ШУРНЫМ—БОЛЬШЭВИКЛА ВАШ ЛИЯШ.

Комунист партий вуйлатымэ дэнэ ССРУшэмыштэ нужна, ик марда крэсаньык-влак колхозыш ушнэн социализм озанлыкым пэнгэдэмдэн шогат. Колхозыш ушнэн сплошной коллэктивизаций нэнгызэш кулакым класс шотышто пытарэн толыт. Совхоз, колхоз озанлык ССРУшэмыштэ сэнгэн тўнг вэрым налын, ышкэт озанлык изэм толэш. Киндэ йамдылмаштат кугыжанышлан кўлэш киндым совхоз, колхоз озанлык пуэн ситарэн шогат. Тыгэ йалыштэ эн тўнг энэртышна ындэ колхозник лийын.

Тидэ кок ий коклаштэ Совет ушэмыштэ ўдымө мландым шарэн пырчан шурно озанлык кугэмдалтын. Пырчан шурнын валовой продукцийжэ ийын кушкын шога.

Тидэ социализм сэнгымаш почэш тэнэйсэ ийыштэ совет кугыжаныш киндэ йамдылымаштат планым изэмдэн пуэн. Социализм озанлык кушмо тыжэчынак койын шога: 1928 ийыштэ шурно 660 мильон пуд киндэ йамдылымэ гын, 1930 ийыштэ кугыжаныш көргө дэнэ 1350 мильон пуд киндэ йамдылалтын. 1931 ийыштэ, эрвэл элыштэ кушшо ий лийын гынат 1.400 мильон пуд йамдылалтын. Тидэ кугу сэнгымашым колхоз-влак иктыш ушнэн трактор стансэ коч, тракторым, тўрлө машинам йал озанлык пашаш пуртымо дэнэ, адак мландэ пашам агротэхник почэш ыштымэ дэнэ шуктымо. Созхоз-влак ий гыч ийыш кушкын шогышо киндэ вундыштым кугу дэч кугу пырчан шурно фабрик-влакыш савырат. Ленин партийын политикшым ылышыш пуртымо дэнэ совет эл пырчан шурно озанлык ситыдымаш гыч лэктын. Тыгак промышлэнносат вич ийаш планым ныл ийыштэ тэмэн йалысэ шэмэр-влаклан промышлэннос сату лукмым шукэмдэн шога. Промышлэннос сату лукмаш шукэмдэн шогымо дэнэ, пырчан киндэ лукмо кугэм шогымо дэнэ колхоз сатулымашат кугэм шога. Оласэ шэмэрлан йал озанлык сатум (киндым молымат) ситарымаштэ колхоз-влак кугу вэрым налын шогат.

Тыгэ совет власть ик могырым кугыжаныш корно дэн киндым йамдылэн, вэс могырым колхоз дэн колхозник-влакын ышкэ киндыштым сатулымашым илышыш пуртэн оласэ пролетар-влакым снабжатьла. Тыгэ ола дэн йал коклаштэ сату савыртыш (товарооборот) умбакыжэ кугэмалтэш. Оласэ пролетар пашазын йодмыжым сайрак шуктышашлан, ик могырым кресань сэктыр дэч изэмдаш, тыдын дэнэ колхоз-влак киндэ сатулымым кугэмдаш. Совхоз кугэммэ почэш, шурно лэктышыжэ шукэммэ почэш совхоз сэктырлан план кугэмдымэ. Совет ушэм совнарком дэн ВКП(б)-ын Рүдо комитэт чыла тидэ пашам виктарэн колтышаш вэрч тыгэ пунчалын: а) Совет ушэм мучко, 1932 ийыштэ колхоз дэн ышкэт озанлык влак дэч киндэ йамдылмэ планым 1931 ийысэ план дэн тагастармаштэ 264 мильон пудлан изэмдаш. 1932 ийыштэ шурно шочмым ончэн үмасэ 1931 ийысэ 1,367 мильон пуд киндэ йамдылымэ план олмэш 1,103 пуд киндэ йамдылымэ планым (гарныс сбор дэч посна) пэнгыдэмташ. Мэмнан Нижэгород крайыштэ 1932 ийысэ киндэ планым үмасэ 33 мильон олмэш 29 мильоным погаш штымэ.

б) Совхоз озанлыкын систэмыштыжэ 1932 ийыштэ киндэ йамдылмэ планым кугэмдаш. 1931 ийын 108 мильон пуд киндэ заготовкэ олмэш 151 мильон пудым йамдылаш.

в) 1932 ийысэ (шурно лэктыш гыч) киндэ йамдылымэ планым 1933 ийын йанварын 1-лан түлэн пытараш.

г) 1933 ийын йанварын 15-жэ мартэ колхоз-влакыштэ урлыкашым чумырэн шукташ.

д) Ончыктымэ киндэ йамдылмэ планым тэмымөнгө урлыкашым чумырэн шуктымөнгө 1933 ийын йанварын 15-жэ дэч вара колхоз, колхозник-влак шкэ киндыштым шонымышт сэмын ужалэн кэртыт.

Вэрласэ Совет власть-кучэмлан тидэ пашаштэ колхоз дэнэ колхозниклан польшым пуаш, колхоз сатулымаш пашаштэ пайда налаш төчышө частник дэн пэрэкупшик—спэкультант-влак ваштарэш чыла йөн дэн кучэдалаш кўшталтын.

ВИЧИЙАШЛЫКЫМ НЫЛ ИЙЫШТЭ ШУКТЫМО ЗАЙОМ.

(Заем 4-го завершающего года пятилетки).

Совет ушэм ЦИК дэн СНК 3 миллиард 200 миллион тэнгэш „Вичийашлыкым 4 ийыштэ шуктымо“ лүман зайомым луктын. Тидэ зайомым ончыл пашазэ (Москосо „Сталин“ лүман автомобиль завод, Магнитогорск, Днэпрострой, Шарикоподшипник), колхозник, адак шэмэр-влак йодмо почэш лукмо.

У зайомым тўналтыш вичийашлыкым шуктэн вэс вичийашлыкыштэ социализм общэствым шташ йамдымалтшашлан вэрч лукмо.

Тидэ зайом дэнэ погымо окса шкэнан совет кўргысў промыслэннос: шў лукмым, машин, автомобиль, трактор, комбайн ыштымашкэ, киндэ, шыл, пакча йэмыж йамдымашкэ адак кугунрак социализм ыштышаш планым шармашкэ кайа.

Тидлэч посна шэмэрын культуржым нўлталмаш пашалан, школ, йоча йаслэ ыштымашкэ кайа.

Погымо оксам 50% шкэнан облас кўргэшак кодэш. Марий обласыштэ чылажэ 5,199,000 тэнгэм шарыман. Кызыт альэ 2,708,200 тэнгэм гына шарымэ.

Тидэ зайом шарымэ пашалан чылан пижман. Зайом налдэ нигўат кодман огыл, колхозник Зарньаш кэчэдар дэч шагал огыл шкэт озанлыкат нунын дэч вараш кодман огыл.

Дэлэгаткэ актив ўдрамаш-влак у зайом налмаштэ ончыл вэрым налза. Дэлэгаткэ ўдрамаш погынымаштэ умландарэн пуза. Шкэндан налмэ дэн гына огыл шкэндан примэр дэнэ чыла ўдрамаш-влакым, шкэт озанлык ўдрамаш коклаштат зайом шараш полшыза. Дэлэгаткэ, колхоз ўдрамаш моло шэмэр ўдрамаш-влакат зайомым налын мэмнан элым индустриандаш, йал озанлыкым социализм корно дэн колтэн социализм планым пэнгыдэмдэна.

Дэлэгаткын пасу бригадысэ пашажэ.

Түнгалтыш вичийашлыкым ныл ийыштэ тэмэн, кокымышо вичийашлыкыш тошкалмэ годым промышлэныслан шуко түрлө сырйо күлэш. Промышлэныслан утларакшэ сырйом йал озанлык, шукыжым совхоз, колхоз пуэн погат. Садлан вэрчын уло колхоз, ышкэт озанлык ўдрамаш-влакланат совхоз, колхоз озанлыкым нөлталаш полшэн шогашышт, шурно, йэмыж лэктыш нөлталмэ вэрч крэдалашышт күлэш. Тидэ пашаштэ лач ыштышнам организоватлэн моштыман, тыштэ ўдрамаш пэш куго польшышым пуэн кэртэш.

Ага пашаштэ, пакча йэмыж шындымаштэ, тэхник культур (киньэ, йытын...) ўдымаштэ, шурно погэн налмаштэ ўдрамашын пашажэ 50% гыч 80% нарэ вэрым налын шога.

Йал озанлык пашаштэ ўдрамаш-влакын полшымашышт пэш кугу. Моштэн, лачымын пашам ыштат гын, шурно лэктышым нөлталмаштат, шарымаштат кугу польшышым пуэн кэртыт. Тидым шинчэн колхоз ўдрамаш-влак эрыктымэ, сомылымо (щүк күрмө), шурно погымө годым кузэ сайыштымашым рашшинчэн шогат гын, шурно лэктыш вэрч кучэдалмым куштылгын сэнэн кэртына.

Дэлэгаткэ, колхозын ончыл ўдрамаш, ударницэ-влакын пашашт—чыла шэмэр, колхоз, шкэт озанлык ўдрамаш-влакым шурно лэктышым кугэмдышаш вэрч кучэдалмаш пашашкэ шупшаш.

Дэлэгаткэ, колхозын ончыл ўдрамаш-влакышт, шурно лэктыш нөлталшаш вэрч кучэдалмашкэ, колхоз озанлыкым организационно-озанлык пэнггыдэмдымаш пашашкэ—чыла шэмэр ўдрамаш-влакым шупшаш партийлан полшаш йөршө йэнгышт-влак лийашышт күлэш.

Колхозлаштэ түн вэрым производствэный бригадэ налын шога. Производствэнный планым шуктышашлан, шэнгэлан кодшо колхоз ўдрамаш-влакын частный собствэнник койышышт дэнэ кучэдалшашлан лийын, производствэнно-бригадэ йэда дэлэгаткэ лийэш гын, тидэ пашаштэ пэш кугу польш лийэш.

Дэлэгаткэ пашам паша жапыштэ бригадыштэ, пасушто штыман. Комунист партий чыла паша тёрлатымаштэ эн ончыл польш йэнгышт лийман.

Кузэ дэлэгаткылан бригадыштэ пашам ыштыман?

Дэлэгаткылан ончычак бригадыштыжэ чыла колхоз ўдрамаш дэч эн ончылно лийашыжэ кўлэш.

Паша ыштымэ тарманым, колхозын тўрлө ўзгаржым кучылтмаштэ дэлэгаткэлан аралэн, вэсыланат кузэ аралаш кўлмыжым ончыкташ кўлэш.

Паша ыштымэ тарман йара ынжэ шого, паша ыштымэ годым кра-сора, кужак штэн тушан кудалтэн ынышт кодо, тарман пудырга гын жапыштыжэ ачалэн шуктымаштэ дэлэгаткэ эн ончыл вэрым налын шогашыжэ вэрэштэш. Паша вольык (имнэ) ончымаштат дэлэгаткылан примэрный лийашыжэ кўлэш. Ик могырым дэлэгаткылан шкэ бригадыштыжэ пашам сайштымэ, лачым курал ўдымө, шурно пудыргыл, шаланэн йоммо дэч, вэс могырым колхозыш кулак элэмэнт колхозым шалаташ шонэн пурэн тўрлө врэдитэль пашам штымым эскэрэн чот кучэдалман, партийлан полшыман.

Ударнэ ўчашэн пашам ыштымаштэ дэлэгаткэ ышкэ бригадыштыжэ эн ончыч кайман.

Ик дэлэгаткат социалистичэски договор штыдэ кодман огыл. Договор почэш паша кузэ каймым шинчэн кузэ сайрак колтышаш вэрч кучэдалман. Производствэнный планым шуктышаш, Сталин йолташын 6 историйсэ условийжым илышыш пуртышаш вэрч кучэдалмаштэ ончыл вэрым налман.

Дэлэгаткэ шкэ бригадыштыжэ чыла колхоз ўдрамаш-влакым социалист ўчашымашкэ шупшын сэнэн комунист, комсомолан чыла колхоз ўдрамаш-влакым соц. ўчашымаш договор кучымашкэ шупшын полшэн, шуктэн штымым, адак договор почэш паша штымым эскэрэн шотлымаштэ полшэн шогаш кўлэш.

Дэлэгаткын штымэ бригадыштыжэ иктаж ўдрамаш нормым шуктэн ок кэрт гын, кэртмыдымыжым палэн налын тэмашыжэ полшаш кўлэш.

Колхоз ўдрамашлан ударнэ, соцдоговор дэнэ пашам штымаштэ, адак нормо шуктымаштэ йаслэ пэш кугун полшэн кэртэш. Тыгак паша жапыштэ ик вэрэш пырля кочмат полша.

Йаслэ пашам сай шындыдымэ дэнэ колхоз ўдрамаш паша дэч

жодэш, тидэ нэргэн йалсоветын сэкцийжэ, колхоз правлэний жоч тидэ пашам ойлэн налын төрлатыман. Адак ўдрамаш ик-таж могай машина дэк шогалталтын гын, тушто штэн моштыдымыж дэнэ нормыжым тэмэн ок кэрт гын агрономым, бригадирым альэ моштышо колхозникым полшыктыман.

Бригадылан кэчэ йэда пумо паша планжым дэлэгаткэ шкэ бригадыштыжэ палэн шогэн бригадирлан шотлаш полша гын, пэш кугу полыш лийэш.

Бригадирлан шотлаш полшымыжо дэнэ ик могырым шкэ бригадыштыжэ могай ўдрамаш кузэ пашам штымым палаш тўнгалэш. Вэс могырым полшэн шогымыжо дэнэ шкэат тидэ пашалан тунэм шога.

Паша коклаштэ канымэ жапым йара эртарыман огыл. Канымэ годым нурыштак бригадэ йэда газет-журналым лудман. Йўк дэнэ лудмо эн кугу пайдам пуа. Тидэ пашаштат дэлэгаткэ ончылно шогыман, тышкэ моло ўдрамашымат шупшман. Журнал коклаштэ „Марий ўдрамашым“, „Крестьянка“, „Работница“ журналым молымат лудман. Тидэ пашаштэ партий, комсомол йачэйкэ, избач полшэн шогыман.

Дэлэгаткын тўн пашажэ, колхоз ўдрамаш коклаштэ массэ пашам виктарэн, колхозын производствэнно пашажым пэнгьдэмдэн, пўтўнь ўдрамашым шкэ почэшыжэ нангайыман.

ЎДРАМАШЫМАТ ЧОДРА ПРОМЫШЛЭННОСТЬ ПАШАШ УШАШ.

Тўнгалтыш пәтиләткым ныл ийыштэ ыштэн шукталтэш, йалозанлык кушмо гычат тидэ койын шога. ВКП(б)-ын 17-шэ конфэрэнцийжэ, кокымышо пәтиләткын тўн политик корныжым тыгэ ончыктэн: „капиталистический элемент дэн класс улмо шотым йөршэш пытараш, класс ойыртэмыш дэн эксплуатаций шочыктэн шогышо причиным йөршэш пытараш, экономикыштэ, йэн сознанийыштэ капитализм койыш шотым сэнгэн шукташ, элласэ чыла шэмэр-влакын классдымэ социалистический обществым, массым сознательнэ, активнэ ыштышыш савураш. Тыгэ социализм ыштымэ кугу паша ўдрамашымат он-

чыл корнышко шогалта. Ёдрамашланат шуко корно лэктын шога. Ёдрамаш йал-озанлык пашаштэ нимо дэчат ок код, куштылгымат, нэлымат ышта. Тугэ гынат марий ёдрамашым промышленносыш шупшмо пашаштэ пэш шагал ышталтын. Сандэнэ облас производствышто 1.200 ёдрамаш пашам ышта гын, марий кокла гыч 2% вэлэ ышта. Тыгак чодра промышленносышкат ёдрамашым шупшмо нимолан йордымё шагал. Тэвэ чодыра промышленныс заводлаштэ: 1931 ийыштэ 1-шэ йанварлан 930 пашачэ кокла гыч 130 йэн—14%—лийын шогэн, нинын кокла гыч марий ёдрамаш 27 йэн—20%—гына лийын. 1931 ийын 1-шэ йульлан 835 пашачэ гыч ёдрамаш 135 йэн—16%—лийын шогэн. 1932 ийын 1-шэ йанварлан 1243 пашачэ гыч 181—17,5%—ёдрамаш гына лийын.

Марий ёдрамаш тошто годсэк чодыра пашам ышта. Пушэнгымат руа, шупшыкта, смола заводыштат пашаш ышта, пөрньамат вёд дэнэ волташ полша, чодра пушэнгымат шында. Тугэ гынат, тидэ пашашкэ ёдрамаш альат шагал шупшалдын. Ёдрамашлан кушто, могай пашам, адак кузэ ыштымэ нэргэн палэмдалтын огыл. Ёдрамаш лэсникланат, чодыра прикашыкланат пашам ыштэн кэртэш. Пашам тидэ корно дэнэ, адак ёдрамашын чодыра паша ыштымаштэ, куштылгылык дэнэ ёдрамашын тазалык аралымэ корно дэнэ колташ күлэш.

Тэвэ чодыра румо пашаштэ налына. Бригадэ дэнэ ыштымаштэ паша куштылэмэш, паша ыштымашат нөлталалтэш. Бригадыштэ 8 йэн ышта гын, пила дэнэ пүчмаштэ ик ёдрамаш, укш румаштэ—ик ёдрамаш, укш погымаштэ—ик ёдрамаш, чылажэ 3-4 ёдрамаш лийын кэртэш. Тыгыдэ сортимэнт (баланс, пропс, рудстойка) штымаштэ, адак шүм эрыктымаштэ 75% ёдрамаш штэн кэртэш.

Чодра пашаштэ, паша радам ыштымэ гын ёдмарашат пашам ыштэн кэртэш, шуко вэрэ пөрийнгым вашталтэн кэртэш. Элнам вэсэмдымэ годым, пашаш түрлө куштылгылыкым (машина мой) пуртымо дэнэ ёдрамашым чодра пашашкат йал озанлык пашаш шупшмо сэмынак шупшаш күлэш. Тыштэ ёдрамашлык пашам радлымэ, тазалык аралымэ нэргэн нигунарат мондымо ок күл. Калык паша комиссариатын ёдрамаш пашарад планыштым, ёдрамаш тазалык аралмашым чот пэнгыдын ылышыш пуртыман.

Ёдрамашым вёд дэнэ чодыра волтымын нэлэ пашашкыжэ шо-

галташ ок кўл. Мўшкыран адак чизипукшышо ўдрамашым чо-дра руаш, пўчкэдаш, йўрыкташ, нўлтышташ, адак моль дэ-нэ пўрнъя волташ шогалташ ок лий. Ўдрамашлан аза ыштымэ дэч 8 арнъя ончыч отпускым пуман. Тидэ гына огыл, адак йоча ончымо пашам (йаслэ моло) да тазалык ончымо пашамат виктарман. Тидэ пашалан ты мартэ кўлэш сэмын пижалтын огыл.

Тыгэ кодаш ок лий, тидэ пашалан кызытак чот пижман. Пашаштэ шогышо ўдрамашын йоча вэрч шонымашыжэ ок лий гын вэлэ пашажэ ушнэн толэш, адак пэнгыдэ, таза рвэзэ (икшы-вэ)-влак кушкэш.

Марий ўдрамаш шэнтгэлан кодын, нунын коклаштэ пашам чот ыштыман. Чодра пашан ўдрамашлык радамым чот илышыш пуртэн шогыман.

Эн ончычак тидэ пашалан Отдэл труда, Мартранлэс, Обздрав кўлын пижман.

Кызытак тыгай радамым палэмдыман:

- 1) чодыра пашаштэ ўдрамаш кушто могай пашам штэн кэртэш;
  - 2) паша жапын кужутшо;
  - 3) ўдрамашлан тўрлын полшэн шогымаш (илымэ вэр, йоча ончымаш);
  - 4) кузэ пашам куштылэмдаш, тазалык аралымэ пашам пэнгыдэмдаш;
  - 5) могай пашаштэ ўдрамаш пўрйэнгым вашталтэн кэртэш.
  - 6) облась кўргыштэ мынбар ўдрамаш чодыра пашашкэ кўлэш.
- Кызытат ўдрамаш чодыра пашам штэн шога, учот дэн паша радамлык укэ. Тидэ учотым пэнгыдэмдэн, чодыра паша ыштышэ ўдрамаш коклаштэ, ўдрамаш кокла цашам кўлэш сэмын виктарман.

ПАШАН ПЭНГЫДЭ УЧОТ ВЭРЧ.

Колхозым организационно-озанлык шотышто пэнгыздэмдымаш—мэмнан тун пашана. Тыгэ гына мэ колэктивизатсэ пашам вийандэн кэртына, тачысэ ышкэт трудовой озанлыкклан примэрым ончыктэна.

Колхозым организационно-озанлык шотышто пэнгыздэмдымаштэ паша организоваймэ, паша учот эн кугу вэрым налын шога. Садлан тидэ пашам сай шындаш уло вий дэнэ пижман, шогыман.

Колхоз паша план почэш кайа. Идалыкаш производствэнный план шталтэш, тидэ планым шуктэн шогаш бригадым штат. Колхоз паша радамыштэ бригадэ пэш күлэш. Бригадыштэ члэн-влакым вашталтылман огыл. Эртак ик пашам штышэ бригадэ-влакым (вольык пукшышо, ушкал лүштышө) шташ.

Тыгыдэ колхозлаштэ ик түрлө паша жаплан гына бригадым штат (үдымө, шурно погымо жаплан). Бригадэ пашам виктарышашлан вуйлалтышыжэ лийман. Бригадэ вуйлалтышылан пашам сай шинчышым, моштышым, соцсорэвнованьыш ушнышым, ударник кокла гыч сайлэн колхоз правлэнэ шогалта.

Бригадэ вуйлалтышэ идалык мучко пашам шта. Кантколхоз-сойуз дэч йодтэ бригадэ вуйлалтышым вашталтылаш огэш лий. Идалыкаш план почэш бригадылан нарьадым пуат. Нарьад кагазыштэ—кушто, могай пашам штыман, кэчэ пашам паша кэчэ шот дэнэ аклымым, мыньарэ имньэ,могай күлэш үзгарым бригадылан пумым ончыктат. Налмэ үзгарым, машинам бригадэ аралэн шога. Иктаж үзгарым, альэ машинам пудыртылмо, локтылмо йомдармылан бригадэ шкэ пашадар гычжэ тўла.

Бригадэ шагал йэнгла, тыгыдэ лийман огыл. Ик бригадыштэ 30-50 йэн лийман.

Тыгыдэ колхозлаштэ 12-15 пөрт гын ик бригадэ вэлэ лийын кэртэш. Бригадым посна тўшкалан шэлэдат. Пашашкэ иктаж 10-12 йэн вэлэ лэктын гын посна тўшка лийэш. Кок кум посна тўшка гыч бригадым штат. Колхозышто 18 йэн куралыт гын (куралшэ посна тўшка) 9 йэн шўрат (шўршө посна тўшка) пырляжэ нуно ик бригадыш пурат.

Бригадылан нарьад кагазым пуат. Тидэ нарьад почэш ик мо-

гырым колхоз ,бригадын штымэ пашажым виктарэн шотлэн налэш, идалыкаш планым шуктымыжым ужэш. Вэс могырым нарьадыштэ кэ могай пашам ыштымыжэ ончыкталтэш, штымэ паша, паша кэчэ шот дэнэ аклалтэш. Бригадыштэ шогышылан нарьадым чоткыдын шинчыман. Пашаш лэкмэ дэч ончыч ваш-ваш кангашэн, кэлан могай пашам штымым ончыктыман. Бригадыштэ иктыжэ пашам сайын шташ ок тўнал гын, тудо уло бригадэ пашам пужэн кэртэш. Тыгай дэн түрлө сэмын кучэдалман.

1) Нарьад налмэкэ бригадэ вуйлалтышэ чыла күлэшым йам-дылкала: имным онча, урлыкашым налэш, ўзгарыштэ иктаж ўшанаш лийдымым мун ачалаш пуа.

2) Бригадэ пашам вуйлалтэн шогышо шкэ бригадыштыжэ погынымашым шта. Погынымаштэ кузэрак кўштымым ылышыш пурташ кангашэн налыт. Тидэ погынымашыштак кёлан кушто пашам штышашым ончыктат.

Паша тэмным адакат кўшкө нёлдалшашлан лийын бригадэ дэн бригадэ, бригадын посна члэнышт ваш-ваш сотсорэвнованьэ договорым кучат. Договорыштэ: кё дэнэ кё ўчаша, ўчашышэ-влакын паша штымышыштым кё ончаш тўналэш, возат.

3) Кажнэ кэчын нарьадыштэ бригадир штымэ пашажым, кё пашаш лэктын, пумо пашам кузэ штэн шуктэн возкала.

4) Чыла пашам пытармэкэ бригадэ вуйлалтышэ, кё кузэ пашам штэн, штымэ кэчыжым ончыкта. Штышэ-влак дэч возымыжо шотлан толэш, альэ иктаж мо возымашкэ пурэн огыл йодэш. Тёрлатымаш бригадэ ончылно шталтэш.

5) Чыла паша штымым шотлымөнгө, бригадир правльэнылан паша каймыжым, кё кузэ пашам шта, кё ударнэ шта, кёлан пёлөкым пуаш лийэш каласа.

6) Правлэнэ дэн кэлшэн бригадир угычын бригадэ погынымашым шта. Погынымаштэ чыла пашан каймыжым каласкалэн пуа. Сайжым, йонгылышылыкым тўжвак луктын, умбакэ мом штышашлыкым умландара.

Колхозник-влак шкэ коклашт гыч эн сай ударнэ паша штышым пёлөклат. Ёрканэн, йогыланышылан обшэствэнный порицанийым пуат. Ударник-влакын паша книжкашкышт пёлөк пумым возат.

Штымэ пашам возаш колхозниклан кидышкыжэ паша шты-маш кнага пуэдалтэш.

Кнагаштэ тыгай возымаш лийэш:

1—Тылызэ дэн кэчыжэ.

2—Нарьядын номыржо.

3—Кунарэ ыштымэ.

4—Паша кэчэ кунарэ шотлалтын.

5—Пашам сайын ыштымылан кунар кэчэ йэшаралтын.

6—Ударнэ ыштымыжлан кунар кэчэ луктын налмэ.

7—Бригадэ вуйлалтышылан кид пышташ вэр.

Паша ыштымэ кэчым, могай паша ыштымым кнагаш бригадэ вуйлатышэ возкала.

Ыштымэ паша дэнэ кэчыжэ вич кэчыштэ ик кана колхозник кнагаш возалтэш.

1932 ИЙЫСЭ ШУРНО ПОГЫМО КАМПАНЫЭ НЭРТЭН

ССРУшэм Совнарком дэн ВКП(б) Рүдө Комитэтын пунчалмутынт

Йал озанлыкыштэ колхоз дэн совхоз-влакын тичмашын сэнгымышт, тэнэйсэ шошо ага кампанийыштэ чыла икийаш үдышаш мландын вич ужашыштэ ныл ужашыжым үдымышт ССРУшэмын у социалист корнэш йөршын пэнгтыдэммыжым ончыкта. Сэдыгэ ССРУшэмын капитализмыш чакнымыжэ нэргэн буржуазнэ тэорий йөршэш шалаталтэ.

Колхозник-влакын опыт погымышт, колхоз-влакын кушмышт, колхоз-влакын икийаш үдымө мландын пэлыжымат утла машина-трактыр станцэ дэн ушым, совхоз-влакын пэнгтыдэммышт да колхоз сатулымашым шарымэ йал озанлык пашан эн нэлэ да куго ужашыжлан чотлалтшэ шурно погымо пашам тэнэй йатыр сайэмдаш йөнчым ыштат.

Калык Комисар-влак Совет дэн Партий Рүдө Комитэт чыла совет дэн партий организацэ-влаклан чыла йал-озанлык ийын лэктышыжым ончыктышо шурно погымо пашаш үдымө кампаньэ годымсо дэчат вийым утларак чумыраш да тидын дэн кылдэн йал озанлык паша-влакыш ончалмым пашаштак вийяндаш күшталтэш.

Толшаш шурно погымо кампаньэ годым эртышэ шурно погым кампаныыштэ лийшэ тыгай түн ситыдымаш-влакым пытарышаш вэрч вийым ушыман; пырчым, йошкар ушмэным, моло тэхник культурым кугын йомдарымашым, шурно погымым шу йымашым, трактыр дэн имнэ вийым йөрдымын организоватлымым, пашам йөрдымын организоватлымым, шурно погымо пашам „конвэйэр“ манмэ метод дэн ыштым да түрэдмэ чыла шурным каванлыдымым пытарышаш вэрч.

Совнарком дэн Рүдө Комитэт пырчан шурно погымо дэн пырлык—сакыр ушмэн, хлопок, кэчэ шудо, тамак, парэнгэ, йытын, кыньэ погымо пашаш посна ончалаш ончыкта да үмассэ сакыр ушмэн лукмо, шупшыктымо годым лийшэ ситыдымаш-влакым корандаш күштат.

Калык комисар-влак Совет дэн партий Рүдө Комитэт совет

дэн партий организацэ-влаклан тыгай куго паша-влакым шуктышаш вэрч кучэдал шогыман манын чотлат:

1. Чыла шурно погымо пашан тўнгышкыжө йомдарымаш ваштарэш кучэдалмым шындыман. Йомдарымаш ваштарэш кучэдалмаштэ сэнгышэ йөнлан: куго машинам гына огыл, тыгылай машина дэн куралымат тўрысь кучылтын шурно погымым кўчык жапыштэ эртарымэ, чыла тўрэдмэ шурным чыла вэрэ обәзачлнэ тунамак каванлымэ да тудым вашкэрак кырымэ чотлалтэш. Тидын дэн пырльак шурным шолыштмо дэч аралышаш вэрч кўлэш йөнным ыштыман, сай кырыман, лэкшэ пырчым пэнгьдэ чотыш налын шогыман, кўрышт вэлшэ вуй удрымым организоватлыман, зерноуловитэль—манмым ыштыман монь.

2. Паша организоватлымэ кажнэ бригадын, тыгак посна колхозник-влакын ышкэ паша лэктышым нёлтышаш вэрч тыршымыштым кизытсэ дэч адакат утларак кугэмдаш полшыжо. Тыдлан лийын чыла колхоз бригадлаштэ сдэльшынын групповой—манмэ методым илышыш пуртыман, колхоз правләнлан чумыр бригадэ пашан сайлыкшэ (йомдарымаш кугыт, шурно погымо, киндэ дэн тэхник культур кырымэ да шупшыктымо срок) почэш бригадлан да бригадирлан паша кэчэ аклымым 10 просэн гыч 20 просэн мартэ нёлтыман, альэ волтыман.

3. Колхозышто докотын натур дэн окса ужашыжым кажнэ колхозникын моннар паша кэчэ налмыжым ончэн пуэдыман. Курго пёлымө годым тылэч посна колхозник-влакын моннар вольык улмыштым ончыман, кургым налдымэ, альэ шагалрак налшэ колхозник-влаклан курго олмэш вэсь продукцым пуыман, тугэ гынат, ты колхозышто паша кэчылан натур дэн пуаш ыштымэ кугыт дэч кўш пуман огыл. Умаштэ йал-озанлык производствышто паша ыштэн, ончыктымо паша кэчэ чот дэч шуқырак налшэ колхозник-влаклан докотын натур ужашыжым кўчыкэмдэн пуэдымэ практик лийэдэн, тыдым вашталтыман. Сэдыгэ сай колхозниклан докотын натур ужашыжым, тыгак окса ужашымат кугынрак налаш йөнним ыштыман.

4. Шурно кырымэ годымак колхозник-влаклан докотын натур ужашыжэ чотлан кырымэ киндын 10—15 просэн кугытшым пуэдыман, ты аванс пёлымө, тыгак чыла докот пёлымө—паша кэчэ почэш гына ышталтман. Кугыжа-

ныш заготовко план почэш эр шуышо пырчан культур продуксым ужалэн пытарымэк, урлыкаш вундым ойырымэк колхоз правлэнлан жапым шупшдэ колхозник-влаклан лийшаш чыла продовольствий дэн кургылык пырчым пуэдыман.

Ты годым ик рат колхоз дэн район-влакын (Йүд йымал Кавказ да моло район-влакын) опытыштым ончэн, колхозын келшымыжэ почэш, колхозник-влак коклаштэ пöлышаш продукцын 15—20 просэн кугытшым докотын натур ужаш чотлан окса авансым пуэдылаш лийэш.

5. Умаштэ район-влакын ик ратыштыжэ лийэдышэ колхозник-влаклан докотын окса ужаш пуэдымым докотым йöршылан пöлымэш шупшмо (шуйымо) практикым пытарыман да колхозын продуксо ужалымэ дэн налмэ оксам колхозник-влаклан ыштэн налмэ паша кэчэ чот почэш аванс рат дэн пуэдымэ практикым ылышыш пуртыман.

6. Эртышэ ийысэ практикыштэ колхозлаштэ паша кэчылан натур пуэдымэ кугытым уравничылнэ ончыктэн пуымо фактат лийэдэн. Садыгэ колхоз-влакын пашаштышт сайлыкым да лэктышым ончыдэ түрлө колхоз-влак колхозник-влакын паша кэчыштан киндым ик төр пуэдэныт. Тыгай факт-влак тэнэй йöршэш лийын огыт керт—манын Совнарком дэн Рүдö Комитет чотлат. Колхозышто шурно погымым, киндэ йамдылымым да докот пöлымым эртарымэ годым тыгай чотым ыштыман: сай үдышö, шурным сай погышо да кугыжаныш заготовко планым сай шуктышо колхоз-влакын ышканышт күлэшлан киндат шукырак кодшо.

7. Тэнэйсэ шурно погымо кампаныштэ совхоз дэн колхоз-влакын тэхник вийыштым. кугэмдышаш вэрч кизытак совхоз дэн колхоз-влаклан 16.190 трактырым, 6.700 автомобильым, 170 мильон тэнгакаш шурно погымо машинам, ты чотышто 8.500 комбайным, 40 мильон тэнгакаш трактырлан запас ужашым, трактыр дэн машина олмыкташ 12 түжэм тон сортовой мэталлым, 12 түжэм тон шин күртным колтыман.

Тыдын дэн пырляк чыла вэрласэ совет дэн партий орган-влаклан трактыр парк, машина, орава олмыктымо да шурно погаш имным йамдылымэ пашаш посна ончалман. Чыла трактыр паркын да шурно погымо машина-влакын пашаштым чынлэнак сайэмдыман, трактыр дэн машина пудыртылым пыта-

рыман. Запас ужаш ситышын укэ, тудым централизованнэ рат дэн күлэш нарэ шукташ ок лий, сандэн трактыр-влаклан запас ужаш ышташ чыла вэрыссэ мал-погым мобилизоватлыман.

8. Совхоз-влакын, колхоз пэлэнсэ машина трактыр станцэ-влакын оперативнэ пашашкышт пурэдылдэ вэрысэ совет дэн партий орган-влак тунамак совхоз дирэктыр дэн колхоз пэлэнсэ машина трактыр станцэ дирэктыр-влаклан кэчэ йэдачынлэн полшэн шогышт нунын пашаштым шэкларышт. Шарныман: шурно погым, шижымсэ йал-озанлык паша—түн озанлык политик капаньэ, тудым сай эртарышаш вэрч совхоз дэн машина-трактыр станцэ-влакын дирэктырышт дэн пырльак вэрысэ совет дэн партий орган-влак мутым кучат.

9. ССРУшэм Совнарком дэн партийын Рүдө Комитэтшэ авто-трактыр дэн автомобиль завод-влакын, йал-озанлык машина ыштышэ завод-влакын да трактырлан запас ужашым ыштышэ завод-влакын дирэктырыштан: шурно погым кампаньым сай эртарышаш шукыжым нунын пашаштанат энэрта—манын ончыктэн, правичылствын пумо производство програмжым түрыс жапыштэ тэмаш күштат.

10. Шурно погаш сай йамдылалтын, ты пашам сай организатлэн гына шурно погым сай эртараш лийэш. ССРУшэм Калык Комисар-влакын Совет дэн партийын Рүдө Комитэт ССРУшэм Наркомзэмлан күштат: колхоз-влакын погым опытыштан, машина-трактыр станцэ дэн совхоз-влакын кушшорольыштан энэртэн, үдымө кампаньэ годымсо сэмынак шурно погым кампаньэ эртарымына районлэн, посна культур дэн вуйлатэн шогаш, посна районлаштэ, посна культур погым, каванлымэ да продуксо шупшыктым, тыгак уржа үдымө да кылмаш куралмэ паша кузэ каймым сводко дэн ончыктэн шогаш күшталтэш.

ССРУшэм Совнарком вуйлатышэ В. Молотов (Скрэбин).

ВКП(б) Рүдө Комитэт сэкратар И. Сталин

ДНЭПРОСТРОЙ.

«Социалист промышленный предпрятий радамьш тўньалан кугу „гигант-влак“ ышогалыт—социализм штымэ паша мэмнан элыштэ кэчын кушкэш, пэнгыдэмэш.

Комунист партий, Ленинын Совет элым элэктро тул дэнэ волгалтараш манмэ ойжым пэш вийан ылышыш пуртэн шога. 1927 ийыштэ Днэпростройым ышташ тўнгалмэ ыльэ. Амэрикан спэциалист-влак Днэпрострой шкэ пашажым 1934 ий дэч ончыч тўналын ок кэрт ман ойлышт. Комунист партийын вуйлалтымыжэ дэнэ, Днэпростройсо пашазэ-влакын уло вий дэнэ тидэ пашалан пижмыштлан кōра гидроэлектростансий (вўд вий дэнэ пашам ышта) кугу пашажым срок дэч пэл ий ончыч ыштэн шуктышт.

1932 ийын 1-шэ майжылан Днэпр вўд дэн элэктро тул пушо стансэ пэрвой тулым (токшым) колташ тўнгалмэ.

Днэпр коч тўньаштэ кугу пўйа пыштымэ. Ты пўйан кутшо 760 мэтр, тудо вўдым 37 мэтр мартэ нōлталэш. Ожно Днэпр пўа ыштымэ вэр дэч кўш 67 кил йотын порог (кўан пундаш) лиймэ дэнэ параход мучко коштман огыл ыльэ, ындэ сэдэ пўйа вўдым нōлталмэ дэнэ мучко параход коштманлийэш. Днэпрострой стаснийын вийжэ ыштэн пытармōнгō 800 тўжэм киловат лийшаш. Днэпрострой элэктро тул стансэ йыр кугу вийан ола кушкэш. Тыштэ тыгай кугу предпрятий-влак ышталтыт:

1) Элэктрис стансэ, 2) Коксхим зав., 3) Мэталург завод, 4) Фэросплав з., 5) Алльумин комбинат, 6) Шамот завод, 7) Шлако-цэмэнт завод, 8) Рэмонт завод, молат.

КАГАНОВИЧ ЛҮМЭШ—ШАРИКОПОДШИПНЫЙ ЗАВОД.

Тэний 29 мартлан Москосо Шарикоподшипник завод социалист промышлэннос прэдприятий радамыш пашам ышташ шогальэ. Ик ий ончыч пуста вэрэш кугу корпус-влак (завод пөрт) ышталтыч. Тидэ завод ийлан 24 мильон подшипникым лукташ тўнгалэш. Подшипник тўрлө машинын ужашышт: автомобильлан, тракторлан, молыланат кўлыт. Ышкэ кугулыкшо адак тэхникшэ дэнэ Амэрикан да чыла Европа кўргысө подшипник заводым ончылта. Тўнбаштэ эн кугу Амэрикан подшипник завод дэч мэмнан завод қок кана кугу.

Ты мартэ шарикоподшипник-влакым СССР-ыш вэс кугыжаныш гыч кондэн шогалтын. Шарикоподшипник производство СССР-ын озанлыкшым пэнгыдэмдэн адак вэс кугыжаныш гыч кондымаш дэч утара.

Шарикоподшипник заводышто 5 тўжэм пашазэ дэн служащий пашам ыштат, ончыкыжо 15 тўжэм йэн ышташ тўнгалыт.

Шарикоподшипник „гигант“ ыштымэ, тудын пашажым колтымо большэвик партий дэн рабочий классын—кугу сэнымашышт.

Совэт элын трактор, автомобиль моло машина-влакынат ышкэ совет сталь (вурс) дэнэ ыштымэ шарикоподшипникышт лийыт.

МАГНИТОСТРОЙ ДЭН КУЗНЭЦКСТРОЙ.

Европышто эн кугу Магнитогорск дэн Кузнэцк домна пашам ышташ тўнгалыч. 1 фэвральыштэ кугу Магнитогорск домна пашажым 24 тонн чойным пуэн тўнгалын. 8-апрэльыштэ тудо 1062 тонн чаплэ чойным пуэн. Тыгэ ышкэ пашажым кызытат кэчын 1062 тонн чойным пуэн ыштэн шога.

МАГНИТОГОРСК—УРАЛЫСЭ КУГУ „ГИГАНТ“.

16-шэ партконфэрэнцэ калык озанлык рўдө пашажэ шэм металлург, шү, машин ыштэн лукмо програмым тэмымаштэ ман пунчалын. Эн ончылсо Магнитогорск домнан чойн лэвыктымэ пашаштэ ыштэн кэртмынажым—партий ончыктымө корныжо дэн каймэ, тўнгалтыш вичийашлыкым тэмэн миймына лийэш. 1062 тонн чойным лэвыктымаш, тидэ тэхник шотышто пэш

кугу сэнгымаш. Тыгай кугу пэрвой Магнитогорск мэмнан гына огыл, Европыштат укэ ыльэ. Оборудованьэ, мэханизаций шотшо дэнэ Магнитогорск конга уло тўньасэ металлург тэхник дэчат ончылсо шога. Магнитогорскын пашазышт-влак тыршэн пижмышт дэн кугу пашам ыштэн шуктэн улыт. Магнитострой ышташ кучымо кугу срдствам совет эллан чойным пуэн пўртылдалтэш.

1-апрэлылан вэс „гигант“ кугу домна, Сибирын металлург базыжэ Кузнэцкстрой пашам ышташ тўнгалын. Тыштэ 70 тўжэм пашазэ дэн служышо - влак ыштат. Нинын коклаштэ 7 тўжэм комунист, 11 тўжэм утларак комсомолэс улыт. Нинэ шуко тўжэм гэрой-влакын тыршымышт дэнэ 3 апрэлылан Кузнэцк домна 173 тонн чойным пуэн.

Кугулыкшо дэнэ Магнитогорсклан гына вуйым пуа.

Магнитогорск дэнэ Кузнэцк домна дэч посна адак 3-шо чойным пушо домнам ыштэн шукталдын, чойным пуаш тўнгалын улыт. Адак тидлэч посна тэний 24 у чойн лэвыктымэ конга пашам ышташ тўнгалын улыт.

СССР ик сэнгымаш гыч вэс сэнгымашыш кайа, капиталист элым кризис авырэн, уло домнаштымат йорыктэн пытарэн толыт...

Магнитогорск, Кузнэцк заводын чойн, вурсышт дэнэ мэ шкэнан тэхнико-экономический нэзависимостьнам пэнгызэмдэна, адак ышкэнан элым сой дэч аралмынам вийандэна.

Магнитострой, Кузнэцкстрой, Днэпрострой, Шарикоподшипник адак моло шўдө дэнэ у кугу социалист прэдриятий-влак ССРУшэмым адак чыла мэр рэволюцо пашамат пэнгызэмдэн шогат.

ЛИКПУНТ ПАШАМ ПАШАЗЭ СОВХОЗ-КОЛХОЗ ШКОЛЫШ САВУРАШ.

Жомунист партий вуйлалтымэ почэш Лэнин национальнэ политикым большэвикла илышыш пуртымэ дэнэ пашазэ, колхозник, шэмэр крэсаньык олаштат, йалыштат тўншаштэ уждымо пашам ыштат.

Мландэ ўмбалнэ куд ужашын ик ужашыжэ ўчашэн, ударлын социализмым ыштат, йалыштэ колхозым мучко ыштымэ нэгызэш кулакым класс шотышто пытаралтэш.

Олаштэ кугу фабрик, завод ышталтыт. Сталинград трактыр завод, Харьков трактыр завод, Кузнэц-строй, Магнитстрой моло заводлат пашам ышташ тўнгалын улыт.

Йалыштэ совхоз, колхоз машин-трактыр стансэ кушкын толэш. Марий Кундэмыштат Лопатин кугу завод ышталтын, пашамат шташ тўнгалын, адак йытын, моло заводлат шталтын улыт.

Нужна дэн кокла крэсаньык мари кундэмыштат 42% колхозыш ушнэн улыт. Машин-трактор стансэ Оршанкэ, Торйал, Шэрнур кантонлаштэ, Курык Марий районышто пашам штат. Жомунист партий вуйлалтымэ почэш промышльэнность дэн йал озанлык социализм корно дэнэ кушкын ончык кайат. Йалыштат, олаштат социализм илыш сэнгэн.

Социализм пашам тунэмдымэ йэнг дэнэ ышташ ок лий манын Лэнин йолташ каласэн. Садлан комунист партий озанлык

пашам социализм корно дэнэ нангаймэ годымак культур рэ-
волүций пашамат уло вий дэн колта. Комунист партий чыла
пашазэ, шэмэр крэсаньык активностьюм чумырэн тунэмдымэ
элым лудын возэн моштышо элыш савыраш пижын.

Марий обласым октябрь рэволүций дэч ончыч налат гын пөр-
йэнг шүдылан „16“ йэнг, ўдрамаш шүдылан, „2“ йэнг вэлэ
тунэмын улыт. Ожно тугэ гын 1931-32 ийыштэ Крайком, Об-
ком партий вуйлалтымэ дэнэ Лэнин, национальнэ политикым
большевикла илышыш пуртымо дэнэ, Нижэгородсо пашачэ
полшымо дэнэ тунэмдымэ марий обласым лудын-возэн мош-
тышо обласыш савырмэ. Тунэмдымэ-влак ликпунктышто тунэ-
мын улыт. 8-9-10-11-12 ийаш йоча влак чыланат школыш
коштыт.

Социализм ытымэ годым фабрик-заводышто у тэхник куш-
кын толэш, йалышкэ түрлө машина пура, тыгыдэ посна озан-
лык колхозыш ушна.

Лудын-возэн моштышо пашазэ дэнэ колхозник-влак вэлэ со-
циализм озанлыкым вуйлалтэн, у тэхникым палэн налын, у
сэмын социализм пашам ончык колтэн, чоткыдэмдэн кэртэш.
У тэхникым палэн налын социализм озанлыкым ўчашэн, удар-
нэ, Сталин йолташын куд условийжым большевикла илышыш
пуртэн колхоз озанлыкым, промыслэносым кугэмдэн, чоткы-
дэмдэн шогышашлан вэрч тунэмашак күлэш. Тидлан вэрч па-
шачэ йоча-влаклан тунэмаш фабрик заводлаштак ФЗУ манмэ
школ почылтэш. Колхозник йоча-влаклан йал озанлык пашам
палэн налшашлан вэрыч ШКМ манмэ школ почылтэш. Тыгай
школ-влак шэмэр пашазэ, колхозник йоча-влак гыч социализм
озанлыклан кадрым йамдыла.

Партийын 16 погынымашыжэ кадр йамдылымэ пашаштэ пэш
вийан каласэн кодэн, кадрым шукыжым пашазэ, колхозник
кокла гыч йамдылыман манын пунчалын.

Тидэ ончымо гыч ўдрамаш коклаштэ кызытат шагал тунэмшэ,
у тэхник ончыктымо почэш вуйлалтымэ шотышто пашазэ
колхоз ўдрамаш кокла гыч, нужна ик марда ўдрамашымат
тўрлын пашалан йамдылэн лукшашым вийандаш күлэш.

Ўдрамаш-влак шкэжат тидэ пашалан тыршэн пижыт гын, со-
циализм озанлыклан вуйлалтышэ лийын кэртыт.

Лудын возэн моштымо дэнэ гына у тэхникым палэн налдэ со-
циализм озанлыкым вуйлалтэн она кэрт. Садлан пашачэ, кол-

хоз ик марда ўдрамаш-влак ликпунтым тунэм пытарэн, паша-чэ-совхоз-колхоз, програм дэнэ тунэмаш тўнгалман. Ўчашэн ударнэ Сталин йолташын куд условийжым тунэмме пашаш-кыдат пуртэн политикым, у техникым шинчэн налза, социализм штымаштэ ударлэ лийза.

Комунист партийын вуйлалтымэ дэнэ культур рэволүций пашаштэ у сэнгымашым штыза.

Киндэ вэрч кучэдалмаштэ йоча сад дэнэ йоча йаслэ пэш кугу полыш.

600 ЙАСЛЭ ВЭРЧ ЧОТ КУЧЭДАЛМАН.

Комунист партийын гэнэральный корныжо дэнэ пашам нагаймэ дэнэ—социализм олаштат, йалыштат сэнгэн. Вичийашлыкын кумышо сэнгымэ ийыштыжэ социализм-эконом нэнгызым ыштэн шуктымэ. Социализм ыштымаш пашаштэ кугу сэнгымаш лий. Совэт ушэм мучко 62% нужна ик марда кресаньык-влак колхозыш ушнэн улыт. Марий кундэмыштэ 41% озанлык колхозыш ушнэн социализм пашам штат. Чыла тидэ пашаштэ ўдрамаш-влакат полшат. Ўдрамашлан йал озанлыкым социализм корно дэнэ штымаштэ ончыл ратыштэ лийман. Колхоз пашаштат, мэр пашаштат полшыман, активнэ лийман. Ўдрамаш-влакым мэр пашаш, колхоз пашаш шупшылалташыжэ, активнэ лийашыжэ эн шукужо йоча-влакышт кучэн шогат. Йаллаштэ, колхозлаштэ йоча ончымэ паша пэш уда. Пасу паша, сурт паша штымаштат йочам кузэ лийын, кӧн дэн лийын тудын дэнэ кышкэн кодэн кайат. Садлан лийнак сусыргэн, пуракыштэ, лавыраштэ йоча-влакышт пӧрдал кийат. Тидын вэрчак кэнэж жаплан йоча-влак ок кэрт лийыт. Пушкэдыш чэр да монь тўлыштара.

Садлан кажнэ колхозэш кэнэж жаплан йочалан йаслым почмо чын шотланак толэш. Йоча йаслэ почашыжэ ўдрамаш-влак-лан шкаланышт чот пижман. Тэнэйсэ ийыштэ ик колхозат йаслэ дэч посна ыжнэ код. Марий облас исполком тэнэй кэ-

өгэжлан 600 йаслым почаш пунчалын. Альэ кизыт мартэат 333 йаслэ гына почмо. Йужо колхоз тидэ пашам шоналтэнат огыт ул. Кўлын пашалан пижын огыт ул.

Йаслылан пашалык-влак 409 йэнг вэлэ йамдылмэ, тидэ огэш ситэ. Колхоз ўдрамаш кокла гычат йоча ончаш йамдылалтман. Тидэ пашалан колхоз-влаклан шкаланьштак чот пижман. Йаслым ала кō кондэн пуа ман вучыман огыл. Чыла кўлэшлык колхоз кōргыштак уло. Пōртат (школ, моло йандар пōрт) уло, тўрлō ўзгарым: пўкэн, ўстэл, малмэ вэр, кўмыж совлам колхозыштак погаш, ышташ лийэш.

Йочам пукшаш шōрым, муным, молымат колхозыштак муаш лийэш. Адак йоча ончышо йэнгымат колхоз ўдрамаш кокла тычак шогалташ лийэш, тудын паша кычэжым моло паша штымылак шотлыман.

Йаслэ почаш чыла йōн, чыла кўлэшлыкат уло. Тидэ йōным мун паша виктарэн шогышо гына ок ситэ. Тачак, кызытак тидэ пашалан чыланат, эн чотшо колхоз ўдрамаш-влаклан пижман. Тыгэ вэлэ, йаслым почын таза йочам куштэн кэртына, ўдрамашат шурно лэктыш нōлтымаштат, шкэ пашажымат вийангдэн кэртэш.

Дэлэгаткэ, ончыл колхозница-влак, молат тэндан йоча йаслыда кузэ пашам штат йаслэ пашаштэ мо кўчык, кужу уло, „Марий ўдрамаш“ рэдаксийыш возэн колтыза.

Колхоз правлэньэ, йал-совет, райздрав кузэ полшат.

ИЗИ АЗАН ТАЗАЛЫКШЫМ АРАЛЫЗА.

Изи аза шукужо годым пушкэдыш чэр дэнэ чэрланат. Кажнэ шүдө чэрлэ аза кокла гыч 35—40 азажэ пушкэдыш чэр дэнэ чэрланышэ лийыт.

Аза колымо шотыштат пушкэдыш чэр дэнэ шуко аза колат, кум-ныл колышо аза гыч ик аза пушкэдыш чэр дэнэ кола. Шукужо годым пушкэдыш чэр изи аза коклаштэ кэнэжэ шокшо жапыштэ шарла. Садлан кэнэжэ жапыштэ изи азам пушкэдыш чэр дэч аралэн шогаш күлэш. Адак моло чэр шараш полшышо дэнат кучэдалман. Утларакшэ изи аза-влак пукшэн, йүктэн моштыдымо дэнэ, йандар йужыш лукташ лүдмө дэнэ пушкэдыш чэр дэнэ чэрланат.

Йужо үдрамаш шкэ йочажым чаманымыжэ дэнэ, ыжнэ шорт, вашкэрак кугу лийжэ,—манын пэш чүчкыдын чизижым пукша. Адак шочын викак изи азалан, киндым, альэ парэнгым пурын чизашым штэн шупшыктат. Пурынат пукшат. Изи азан нөргө пагаржэ чүчкыдын пукшымо дэнэ шарла, кочкышым шулыктэн ок сэнэ, аза пэш магыраш тўналэш. Чизашым тўрлө дэн штэн, пурын пукшымаш азалан пэш кугу йонгылыш. Тыгайым азан пагаржэ чылтак шулыктарэн ок кэрт. Аза тўрлө мўшкыр чэр дэнэ чэрланэн орлана. Садлан изи азам шот дэнэ пукшыман, шортмыж йэда умшашкыжэ чизим шўшман огыл. Жап шотдэнэ пукшаш күлэш: кум тылызыш пурмэш изи азам кум шагат коклаштэ пукшыман. Йўдым 6 шагат пукшымо ок күл. Суткаштэ чылажэ 7 гана пукшаш күлэш. Кум тылызэ дэч вара кум шагатат пэлыштэ пукшаш тўналман, суткалан 5 кана.

Тўрлө чэр логалмэ дэч, чизым пукшаш тўналмэ годым ваткым борно кислота дэнэ нөртэн чизэ вуйым ўштман (ик чай совла борно кислотам ик стакан вўдэш шулыктараш), вара ижэ пукшаш тўналман.

Чизи пукшымо годым ик кана пукшымаштэ кок чизигэ пукшаш ок күл. Ик кана пукшымо годым ик чизим, вэс кана вэс чизим пукшыман. Иканаштак кок чизим пукшэт гын, аза вишкыдэ шөржым вэлэ шупшэш, ончыч, чизэ гыч вишкыдэ шөр

лэктэш, варажым нугыдо, садлан ик кана иктым пытармэш, вэс кана вэсым пытармэш пукшыман.

Йужо годым аважэ чэрлэ альэ шөржө шагал—азажлан ок ситэ гын доктыр дэн кангашэн азалан молым пукшаш тўнгалман. Пукшаш ушкал шөрым тўнгалман, киндым альэ молым пукшаш ок йөрө. Ушкал шөрымат вўд дэнэ, альэ тўрлө шўраш шолтымо вўдым варэн, адак сакырым изиш пыштэн шолтэн йўктыман. Ик тылызаш азалан ик стакан шөрыш кок стакан вўдым пыштыман. Кок тылызашлан пэлыжэ шөр, пэлыжэ вўд, кум-ныл тылызашлан кок стакан шөр, ик стакан вўд. Вич тылызашлан йандар ушкал шөрым сакырым пыштэн пукшаш лийэш. Кажнэ шөр дэнэ, вўд вармылан сакырым ик чай совлам пыштыман, вара ик кана шолаш пуртэн азам пукшаш лийэш.

Ава шөр пэш сай кочкыш гынат вич-кут тылызэ гыч азам пучымышым альэ пакча йэмыжым туржын пукшаш тўнгалаш кўлэш. Азам кужун чизим пукшаш аза тазалыккланат, аваж тазалыккланат сай огыл.

Йужо ава азам кылма манын, кэнэж шокшо годымат азажым пэш пич пўтыра. Пөртышкө окнам почын йандар йуж пурташ, альэ тўгө лукташ лўдэш. Азалан йандар йуж кўлэш, йандар йуж дэч посна аза тўлўжга, чэрланаш тўнгалэш. Пөрт окнам почын йандар йуж пуртымо дэнэ аза кылма манын лўдман огыл. Йандар йужышкат кэчын лукташ кўлэш, кылма манын пэш чот вўеылман огыл. Авалан адак пөрт көргым, моло ўзгарым арун кучашыжэ кўлэш. Кэнэжым чэр шарэн коштшо кармэ дэнэ пэш кучэдалман. Аза чэрлана гын тўлыжгаш тўнгалмыж годымак доктырлан ончыктыман, аза ончаш йоча консультац уло. Йоча консультацыштэ кузэрак эмлымэ дэч посна, аза ончымо шотышто тўрлө кангашым пуат.

Тўрлө шонго кува-влак шомакым колышташ ок кўль, йочам больницыш нарийэн врач дэн кангашэн аза тазалыкым аралаш пижман. Изи азан тазалыкшым аралэн, таза паша йэным куштыман. Комунизм ышташ таза йэн кўлэш.

Врач Кочеткова.

Партий дэн правичылетвын колхоз сагулымаш дэн льгот нэргэн лукмо пунчалмут-
шо пчэш „Онар“ колхозыш (Оршангэ район, МАО) пуртымо Рабинин, Ф. А.,
йэшыж дэнэ.

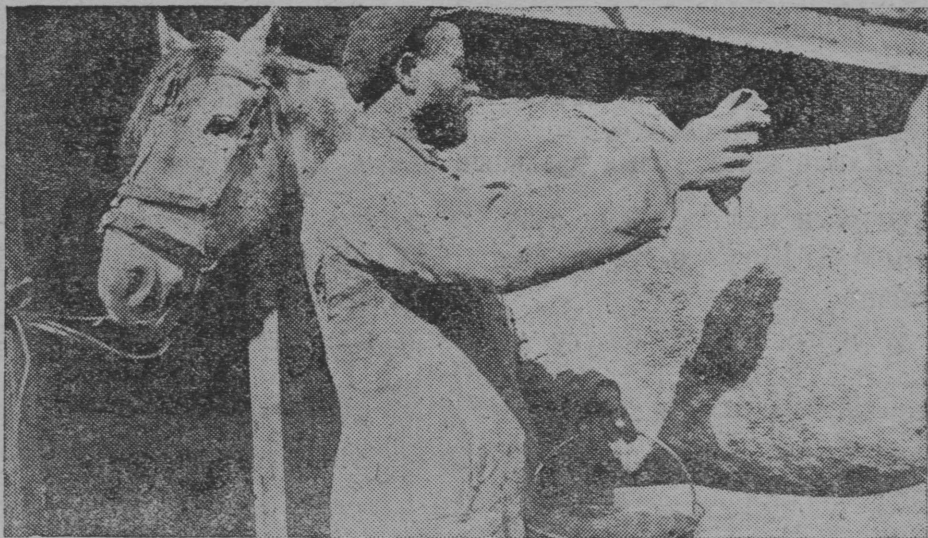

Йошкар-Ола воктэн Нужйал күртнө корно вэткым ыштымаш.

Шэрнур тракт корно ыштымаш.

Оршанкэ район, М. Каракшин йал-совет „Ворошилов“ колхозын имнэ ончыныжо.
 Москвин йолташ. Канымэ жапыштэ имньым онча. Имньым сай ончымылан
 прэмийым дуаш ыштымэ.

„Луч“ колхозын кугу урлык ұшыжшб.

КРОЛИКЫМ АШНЫЗА!

Кушто могай урлык кроликым налаш, кузэ тудым ончаш.

Кроликын пайдажэ пэш кугу, тудо шылым, коваштым, мамыкым пуа. Кугу урлык (породистый) кролик дэч утларак пайда лийэш.

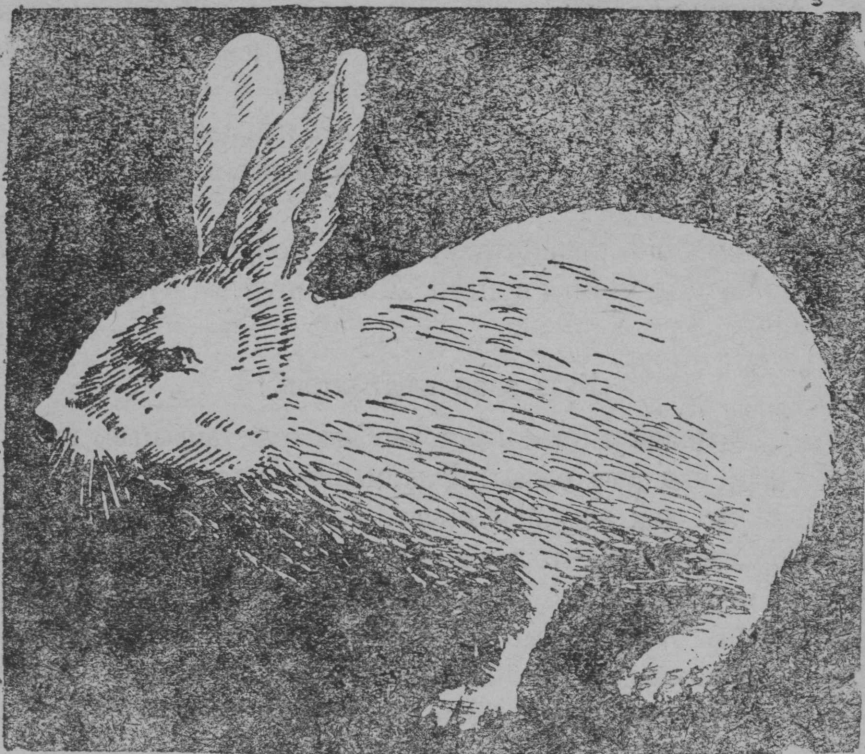
Изи урлык шот гыч кугу урлыкың шылжат утларак; коваштыжат шэргырак. Изи урлык кролик 1 кило шылым пуа гын, породистый урлык—3-3, 5-4 кило мартэ пуа. Йужо урлык кролик, мутлан „Фландр“, вэс тукын нуным „бэльгийский вэликан“ маныт, пэш шолдыра лийыт. Нунын шылышт 8 кило, мартэ лийыт. Йужо урлык, тэвэ вэнские голубые, французские сэрэбристые, шикшиловые, адак русский горностай урлык-влак пэш сай шэргакан коваштым пуат, пэш вашкэ кушкыт. Адак кужу пуанан Ангорский, сибирский урлык-влакым утларакшэ мамыклан лийын ашнат, шылымат 3—3,5 кило мартэ пуа. Кызыт тидэ жапыштэ пэш шуко кроликым ашнаш туналмэ дэнэ породистый урлык авам муаш йөсырак. Шыллан лийын ашнымаштэ, тыгылай урлык ава дэнат кролик урлыкым сайэмдаш лийэш. Узым гына кугу урлыкым муаш күлэш. Кугу урлык узо дэн изи урлык авам коштыктымаштэ игэ породистый гайракак лийыт, кугу лиймышт мөнгө авашт дэч кок пачаш нэлэ лийыт. 1932 ийын 1 майыштыжэ СССР-сэ НКЗ коллэгий, колхозласэ кролик ашнымэ товарный фэрмэ-влак, моло кролик ончаш шонышо колхоз-влаклан породистый урлык кроликым пуэн, шарэн шогышо лийышт ман приказым пуэн. Садлан көра район йэда 2-3 кролик ашнымэ колхоз фэрмэ-влакым организовайаш, нинэ фэрмэ ышкаланышт кучылташ ашнаш шонышо колхоз, прэдприятий пашачэ влаклан ужалэн шогышт.

Кузэ кроликым ончыман.

Изин, ышкалан гына ашнымаштэ кроликым сайын ыштымэ клэткаштат ашнаш лийэш. Клэткым онга пүчкыш-влак дэнэ, тошто йашлык, йөрдымө пэчкэ, вочко дэнэ ышташ лийэш. Клэтка ыштымаштэ тидым шинчыман: клэтка пырдыжыштэ лон-

чыла ыныж лий, кролик йуштым чыта гынат, ночкым, йуж коштым ок йоратэ. Клэткан кужутшо 1 метр, кўкшўтшө 50-55 см., кэлгытшат тынарак лийжэ. Кўвар чык (плотный), смолитлэт гын утларак сай, ночко йогэн кайаш ончыл вэлыш тайыл лийжэ. Кўвар кок пачашан лийман. Кўшыл пачаш кўваржым тойала дэн, мушмо годым луктэдаш лийшын ыштат. Тидэ кўварыш вакшым шарат. Клэткан ончыл ужашыжым пэтырманым, пэлыжэ проволоч рэшэткан альэ тойа-влак дэн ыштымэ лийэш. Тышанак кочкыш пуаш, кроликым пуртэн лукташ опсам ыштат. Адак кўлэш гын клэткым кок пачашанымат шындаш лийэш. Кўшыл пачашын кўваржэ гына пэш чык лийжэ, ночко ыныж йогэн кэрт.

Клэткам кэнэжым кэчэ йыда, тэлым кэчэ кодэн эрыкташ кўлэш. Кролик илымэ вэрэш тэрысым кодыман огыл, тэрс аралымэ вэрыш луктын кышкыман. Тылызат пэлаш лиймышт мөнгө кролик игэ-влакым авашт дэч ойырман. Узо игылам ава игыла дэч посна клэткаш альэ загоныш шындыман. Ик загоныш 10 кролик ава альэ 50 кролик игэ дэч коч шындыман огыл. Ик клэткаштэ ик авам гына игэ-влакышт дэнэ ашнаш лийэш.

Кроликлан мом, кузэ пукшыман.

Кролик түрлө кушкыл кочкышым кочкэш. Кочкыш эрэ түрлө, свэжий, йандар лийман. Кроликлан пукшаш шудо, шүльө олым, укш, тунг кочкыш лийыт. Кэнэжым кролик ужар шудым кочкэш. Тудын йоратымэ кочкышыжо: шөр шудо (одуванчик) ир пызлэ, арым шудо, мэран лашка, моло ир кушшо кушкыл-влакат. Тидлэч посна: шопкэ, куэ, арама (илэ пу) укш, изинрак клэвэрымат пуаш лийэш.

Тэвэ тыгай кочкыш-влак кроликлан огыт йөрө: паслэн, куриная слепота (чывэ шудо), бэлэна (шукш нөшмө), дурман (уштым шудо), мак, гречиха и пшеница до цветения, чистотел, молочай, салат, куколь, болиголов, шпинат, волчыи ягоды (пирэ вондо), ветренница, дикая или собачья петрушка, луковичные растения, костовые деревья (слива, вишня, персик и абрикос) листьа фасоли, свежая картоф. ботва, сырой картофель, капуста и клевер в большом количестве, кылмышэ ушмэн, парэнтгэ (кэшыр да моло) ырышэ пыкнышэ шудо.

Вудым, шөрым клэткаш колаш ок йөрө, йүктэн викак погэн налман. Арньаш кролик игэ-влак авашт кочмо кочкышым кочкаш тунгалыт. Шуко ужаргым ынышт коч ман пэш эскэраш күлэш. Кролик игэлаклан адак чизи пукшышо аважлан тыгылай ужаргым пукшаш ок йөро, ужаргэ, альэ ушмэн дэн пырля шоктышым шавалтат. Адак пор ложашым альэ лу ломыжым шавалтэт гынат пэш сай.

Средний породо кроликлан суткалык кочкыш тынар күлэш: кукшо шудо дэн ушмэн вуйлан 200 гр; шурно (шүльө) суткаштэ 40—60 гр.

Кузэ авам коштыкташ.

Коштыктышашлан лийын авам узо дэк клэткаш шындат. Кошмөнгө авам узо дэч налыт. Визимышэ, кудымышо кэчыштэ адак уэш узо дэк намийэн ончат. Ава узо дэч корангэш вэлэ альэ пурэдылэш гын, тылэч коч тудо ынэж кошт. Кролик ава 28-32 кэчэ мартэ түжө коштэш. Игым 2 гыч—12 игэ мартэ ышта, игышт чара, сокыр шочыт. Игэ ыштымыжэ дэч ончыч кролик ава пыжашым вакшыж, альэ пунжо дэнэ ыштэн йамдыла. Пуным ышкэ мұшкыржө гыч альэ онжо гыч күрэш. Игэ ыштымэ дэч ончыч кролик ава илымэ клэткам сайын, йандар эрыкташ

күлэш, вакшлан пушкыдо олымым шараш, шапаш атэш йандар
вүдым шындаш, йүд эрээк лийжэ. Игэ ыштымэ жапыштэ клэткам
пэтырман. Авам йүк йуан дэч аралаш күлэш, адак лүдыктымө
огэш күл. Игэ ыштымөнгө ава канынэжэ. Садлан лийын, тудым эс-
кэрэн, санын запасной клэткыш нангайман, тидэ клэткажат пэш
ару лийжэ. Йужо кролик
игыжлан пыжашым огэш
ыштэн йамдылэ, игыжым
шала кышка, тугэ гын
пыжашым пушкыдо олым
альэ аваж пун дэнак ыш-
тэн игыжым погэн оптэн-
лэвэдаш күлэш.

Тыгэ йужо ыrvэзэ ава
игыжым погэн налдымэ
дэн, эскэрэн от шукто
да игэ кылмэн кэртэш,
тугай годым кылмышэ
игым погэн налын ырык-
таш күлэш, колшыжым,
альэ пэш начар игым кыш-
каш (кудалташ) күлэш,
таза, шолдыра игым гына
кодыман.

Ик аван игыжэ 6 игэ дэч шагал гын, тунам вэс ава дэч
налын, аважын укэжэ годым шыпак шындаш лийэш. Вэс ава
дэч налмэ игым шындышаш пыжаш гыч пуным налын йыгаш
күлэш, вэс ава пушыжо пытыжэ. Кролик авам ийлан 3 кана
дэч коч кылтыктымө ок күл. Игым, ава йымалнэ 1¹/₂ арньа
нарэ вэлэ кучыман.

Кузэ кролик шылым йор-варлан кучылтман, пунжо дэн коваш-
тыжэ молан йөрмым вэс номырэш возэн колтэна.

ВЭРЛА ГЫЧ

Торйал кантонышто дэлэгат сайлымыш эртаралтын. Йужо дэлэгат погынымаш пашам сай шташ тўналын улыт. ЦК, Совнаркомын киндэ, шыл йамдылмэ нэргэн пунчалжым адак (сэль/хоз) йал озанлык налог нэргэн законом удрамыш коклаштэ умландарэн улыт. Адак йужо районлаштэ, район көргө удрамыш погынымаш (конфэрэнцэ) лийэдэн. 8 ийўлышто кантон көргө колхоз удрамыш погынымаш (слёт) лийын. Тыштэ тыгай паша ончалтын: 1) шошым ага эртарымэ нэргэн, адак шўк эрыктымэ, шурно погэн налмаштэ удрамашын пашашт нэргэн.

2) Колхоз сатулымыш нэргэн погынымаштэ чылажэ 20 удрамыш погынэн улыт.

Рэдакций дэч. Моло вэрэ кузэ тидэ паша кайа „Марий удрамыш“ рэдакцийыш увэртарыза.

ВУИЛЫМАШ. 1. Карл Марский Шэмэр удрамыш журнал—1 стр.—2. Е. Сидоркина. Класдымэ социалист обшэствым ыштэна—2 стр.—3. Йал озанлык у закон—4 стр.—4. У шурным—большевикла ваш лийаш—6 стр.—5. Вичийашлыкым ныл ийштэ шуктымэ зайом—8 стр.—6. Дэлэгаткын пасу бригадысэ пашачэ—9 стр.—7. Удрамышмат чодра промышлэнность пашаш ушаш—11 стр.—8. Пашан пэнгыдэ учот вэрч—14 стр.—9. 1932 ийысэ шурно погымэ кампаньэ нэргэн пунчалмут—17 стр.—10. Днепрострой—21 стр.—11. Каганович лўмэш—шарико-подшипный завод—22 стр.—12. Липункт пашам пашазэ совхоз-колхоз школыш савураш—23 стр.—13. Киндэ вэрч кучэдалмаштэ йоча сад дэнэ йоча йаслэ пэш кугу польш—26 стр.—14. Изи азан тазалыкшым аралыза—28 стр.—15. Кроликым ашныза!—32 стр.—16. Вэрла гыч—36 стр.

Отв. редактор **Е. Сидоркина.**

Техн. редактор **А. Г. Николаева.**

Выпускающий **В. К. Королев.**

Отпечатано в 1-й Типографии Маробиздата в количестве 2000 экз. Мароблит № 232.

Наряд № 101. Формат 7×12. Печатн. листов 2¼. В листе 36480 знаков.

Сдано в производство 8 августа 1932 г. Подписано к печати 9 сентября 1932 г.

№ 12

МАРИНЪ УДРАМАШЪ ЖУРНАЛЪ

ИЗДАВАЕМЪ ПОДЪ ПЕРИОДИЧЕСКИМЪ ИМЕНЕМЪ

„МАРИНЪ УДРАМАШЪ“ ЖУРНАЛЪ

№ 12 (12-й выпускъ) . . . 50 руб.

№ 11 (11-й выпускъ) . . . 50 руб.

№ 10 (10-й выпускъ) . . . 50 руб.

№ 9 (9-й выпускъ) . . . 50 руб.

ОКЛАДЪ ТЫЛЪ АДЪС ДАНЪ КОЛЪМАНЪ

НОШКАРЪ-ОЛА

ИЗДАВАЕМЪ ПОДЪ ПЕРИОДИЧЕСКИМЪ ИМЕНЕМЪ

„НОШКАРЪ-ОЛА“ ЖУРНАЛЪ

ИЗДАВАЕМЪ ПОДЪ ПЕРИОДИЧЕСКИМЪ ИМЕНЕМЪ

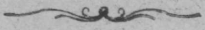
86503 H Мар. Ж.
1-5

Посна №-лан акшэ 20 ыр.

**„МАРИЙ УДРАМАШ“ журналым
налашлан подпискым ыштыза.**

„Марий ўдрамаш“ журналын акшэ:

- Ик ийлан (12 тылзэ) . . 1 т. 50 ыр.
- Пэл ийлан (6 тылзэ) . . — 90 ыр.
- Кум тылызылан . . . . — 50 ыр.
- Ик тылызылан . . . . . — 20 ыр.

**ОКСАМ ТЫГАЙ АДРЭС ДЭН КОЛТЫМАН:
ЙОШКАР-ОЛА**

Марийскому Областному Издательству

Кантонлаштэ—почтышто, писмоносэц-влакат по-

● пискым налыт. ●

Инв. № 39